

Het Masterplan in het kort

Het Masterplan is het resultaat van het project Integrale Gebiedsuitwerking Stolwijkersluis, dat is uitgevoerd door onderzoekers van de leerstoelgroep Landgebruiksplanning van Wageningen Universiteit in samenwerking met de betrokken overheden, omwonenden en maatschappelijke organisaties. Het project is mogelijk gemaakt door het Stimuleringsfonds voor Architectuur in het kader van de Regeling Projectsubsidies Belvedere, de gemeente Gouda, de provincie Zuid-Holland, het hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard, de Historische Vereniging die Goude, Dienst Landelijk Gebied en de Stichting Experimenten Volkshuisvesting (Programma Woonnatuur). Het Masterplan biedt een concrete, breed gedragen en uitvoerbare visie op de inrichting van het direct achter de rijksmonumentale Stolwijkersluis gelegen deel van de polder Veerstablok. De hoofdlijnen van het plan zijn hier beknopt samengevat.

Aanleiding, doel en werkwijze

Het project is oorspronkelijk begonnen vanuit de wens om de Stolwijkersluis een nieuwe toekomst te geven en hem te herstellen als scheepvaartverbinding tussen de Hollandsche IJssel en de Krimpenerwaard. Tegelijkertijd was duidelijk dat de sluis als cultuurhistorisch ankerpunt zou kunnen dienen voor een breder georiënteerde gebiedsontwikkeling in de polder Veerstablok en de buurtschap Stolwijkersluis. In dit gebied staan uiteenlopende plannen op stapel. Vooral de aanleg van de zuidwestelijke randweg springt in het oog. De weg zal het gebied doorsnijden, waarbij het noordelijk deel van de polder ingeklemd zal worden tussen de weg en de dijk. Bebouwing van dat gebied is ongewenst. Verder zijn er vanuit de landinrichting Krimpenerwaard plannen voor de bouw van een nieuw gemaal naast de sluis en voor de aanleg van een toegankelijk groengebied in samenhang met de aanleg van de randweg. Het hoogheemraadschap, dat eigenaar is van de sluis, ziet de sluis door zijn vervallen staat als een zwakke plek in de dijk en dringt aan op een veilige oplossing. Gouda op haar beurt profileert zich steeds meer als Hollandse waterstad. De gemeente zoekt naar meer mogelijkheden voor de recreatievaart. Bovendien wil de gemeente het gebied aan de IJssel een nieuwe impuls geven en de verbinding van de binnenstad met de rivier in ere herstellen.

Op basis van deze ontwikkelingen kreeg het project als doel: "Het ontwerpen van een uitvoeringsgerichte visie op de integrale ontwikkeling van de gebruiks- en belevingsruimte in de zuidelijke stadsrand van Gouda". De cultuurhistorische waarden van het gebied moesten daarbij dienen als richtsnoer en inspiratiebron. Behalve om de sluis gaat het daarbij om het nog gaaf aanwezige middeleeuwse verkavelingspatroon, de historische verbinding tussen de buurtschap en de stad via de karakteristieke Oude Brugweg en het voetveer dat eeuwenlang voer tussen de stad en het oude Regthuys aan de Gouderaksedijk. Vanaf het begin was duidelijk dat alleen een herstel van de sluis in zijn oude functie van scheepvaartverbinding tussen de Hollandsche IJssel en de Krimpenerwaard in aanmerking kwam. Als dat om welke reden ook niet mogelijk zou blijken, zou een voorstel tot sloop van de sluis in procedure worden gebracht. Dit waren belangrijke voorwaarden van met name gemeente en hoogheemraadschap voor hun deelname aan het project.

De gevolgde werkwijze in het project legde sterk de nadruk op deelname van alle betrokken partijen aan het proces. Anders gezegd: een werkwijze "van onderop". Via goed bezochte "meedenksessies" zijn de kennis en ervaring van omwonenden, maatschappelijke organisaties, overheden en diverse deskundigen bij elkaar gebracht en is er gezamenlijk nagedacht over het ontwerp. Het resultaat is een plan dat mag rekenen op brede ondersteuning en enthousiasme. In het Masterplan zijn een globale kostenraming en een voorstel voor aanpak van de uitvoering opgenomen, waarmee de betrokken partijen nu verder aan de slag kunnen.

De ontmoeting

De titel van het Masterplan is *De Ontmoeting*. Dit verwoordt de kern van het plan: de ontmoeting van stad en land en die van verleden, heden en toekomst. Stad en land ontmoeten elkaar in Stolwijkersluis via een verbinding over water en land. Die verbondenheid kan nu niet goed ervaren worden, omdat de buurtschap voor recreanten en voorbijgangers niet erg aantrekkelijk en weinig toegankelijk is. Toch zijn er juist daar kansen om de kwaliteiten van het beschermde stadsgezicht van Gouda aan de ene kant van de buurtschap en het Belvederegebied de Krimpenerwaard aan de andere kant te koppelen. De zichtlijnen op de historische binnenstad van Gouda en het open veenweide landschap van de Krimpenerwaard moeten in tact blijven. Wil de plek daadwerkelijk een ontmoetingsplek worden, dan moet zij aantrekkelijker en toegankelijker gemaakt worden voor omwonenden en recreanten. Water speelt daarbij een belangrijke rol, zowel fysiek als visueel en functioneel.

Daarnaast is er de ontmoeting van verleden, heden en toekomst. De cultuurhistorie diende als uitgangspunt en inspiratiebron. Niet in de zin dat het weer moet worden zoals het ooit was, maar door het geven van een nieuwe betekenis aan wat ons nog rest van vroeger. Het principe *Behoud door ontwikkeling* van de nota Belvedere, die de rijksoverheid in 1999 uitbracht, is daarbij leidend. Deze nota gaat over het samengaan van ruimtelijke ontwikkeling en cultuurhistorie, met als tweeledig doel: verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving en behoud van het cultureel erfgoed. Behoud door ontwikkeling houdt dan in dat een balans moet worden gevonden tussen volledige verandering en precieze instandhouding.

Een mooi voorbeeld is de Stolwijkersluis die altijd een functionele betekenis heeft gehad voor de relatie tussen stad en land. De sluis werd in 1800 gebouwd in het kader van de beoogde vervening van de Krimpenerwaard, met als doel turf te vervoeren naar de stad. Vervolgens werd hij gebruikt door de landbouwcoöperatie Ons Belang in Stolwijk voor de aan- en afvoer van agrarische grondstoffen en producten. Daarnaast was de sluis tot in de jaren zestig een schakel in de aanvoer van afvalstoffen uit het Rotterdamse havengebied naar de Krimpenerwaard. Daar werd het materiaal gebruikt voor het ophogen van terreinen en het dempen van sloten met tot op de dag van vandaag lokaal ernstige milieuverontreiniging tot gevolg. De sluis werd ook op bescheiden schaal gebruikt door recreatievaart. Het heeft natuurlijk weinig zin voor het herstel van de sluis aan te knopen bij zijn oorspronkelijke functie. Evenmin kan de sluis worden “teruggerestaureerd” naar zijn vroegere uiterlijk, omdat er een stuk is opgezet vanwege latere dijkverhogingen. In het Masterplan is uitgegaan van de functie die de sluis al had en steeds meer begon te krijgen, namelijk als vaarverbinding voor de recreatievaart, tot de afdamming van de sluis in de jaren tachtig daaraan een eind maakte. Wat verder mogelijk is en tot de verbeelding spreekt, is het opnieuw plaatsen van een ophaalbrug. Dat vergemakkelijkt het gebruik van de sluis voor boten met staande mast en biedt bovendien een markant herkenningspunt.

De wijze waarop zo'n ophaalbrug refereert aan de historie kan op verschillende manieren in het ontwerp ingevuld worden. Een museale benadering is het herbouwen van de oude gietijzeren brug die tot 1947 over de sluis lag. Die brug was een van de vijf bruggen die in 1888 gebouwd zijn over de Stolwijkse Vaart, oorspronkelijk aangelegd als ringvaart van het uit te venen en daarna in te polderen centrale deel van de Krimpenerwaard. De nog overgebleven bruggen in de Gouderakse Tiendweg en de Benedenkerkseweg zijn aangewezen als Rijksmonument, samen met de in 2006 naar het ontwerp van 1888 te herbouwen brug in de Beijerscheweg. Herbouw van de brug over de Stolwijkersluis completeert dan het historische ensemble van de bruggen over de vaart. Een heel andere en wellicht spannender benadering is de bouw van een moderne ophaalbrug. In dat geval zorgt het contrast met de historische sluis voor extra beleving en besef bij bezoekers van het gegeven dat ontwikkelingen niet stoppen in het verleden, maar continu doorlopen. Een dergelijk contrasterend modern ontwerp kan worden vervaardigd in samenhang met de ontwerpen voor het gemaal en nieuwbouw op de kleine zelling (zie hierna).

Hoofdpijnen van het plan

Het Masterplan is afgebeeld op bijgaande ontwerpkaart. De “ruggengraat” van het plan is het creëren van een nieuwe verbinding tussen de stad en het land, met gebruikmaking van historische gegevens. Het plan haakt daarbij in op de initiatieven in Gouda om de stad te profileren als “historische waterstad”. Volgens de recent verschenen Stedenbouwkundige visie van de gemeente moet het Veerstalgebied weer “venster aan de rivier” worden in plaats van een “achterdeur van de stad”. Onderdeel van deze visie en het programma Cultureel en Havenkwartier is het herstel van de historische vaarverbinding van de Haven in de binnenstad met de rivier. Als de plannen doorgaan, wordt een nieuwe impuls gegeven aan de prachtige grachten en het historische sluisencomplex in de oude stad. Het Masterplan sluit daarop aan door de vaarverbinding uit te breiden met een route voor de kleine vaarrecreatie (fluisterbootjes en kano's) in de Krimpenerwaard. Herstel van zowel de Stolwijkersluis als de Havensluis maakt een gevarieerd aanbod voor vaarrecreanten mogelijk met de binnenstedelijke sfeer op de Goudse grachten en de landelijke sfeer op de waterlopen in de Krimpenerwaard. Achter de Stolwijkersluis is in het Masterplan een kleine haven geprojecteerd voor passanten. Het gaat om ongeveer 40 ligplaatsen voor overwegend kleine boten (de waterdiepte in de sluis is beperkt tot ongeveer 1,20 meter). Voor grotere schepen zijn buitendijks enkele drijvende steigers gedacht. Voor het toerisme bieden deze maatregelen een grote meerwaarde.

Het deel van de polder Veerstablok achter de sluis leent zich heel goed voor de ontwikkeling van een stadstuin die qua karakter past in het agrarische veenweide landschap en rust en groen biedt voor de

bewoners van stad en buurtschap. Gouda krijgt daarmee een “groene long” aan de zuidkant van de stad, waarmee wat gedaan wordt aan het forse tekort aan recreatiegroen in de stad. De karakteristieke openheid van het gebied wordt aangevuld met en gecontrasteerd door enkele “opwindende” elementen, zodat er daadwerkelijk wat te beleven valt. In het plan is dit verbeeld met een “waterdoolhof” in het midden van de tuin, waar plek is voor *landart* en het tentoonstellen van objecten die zijn gemaakt van natuurlijke materialen. Maar ook een plek voor wandel- en vaaravontuur tussen riet en lage begroeiing. De doolhof zou – wanneer de sluisen zijn hersteld – vanuit de stad bezocht kunnen met een fluisterbootje of met een kano die bij de passantenhaven gehuurd wordt. Herstel van de sluis opent ook letterlijk de weg voor een vaartocht richting Stolwijk via de al bestaande bewegwijzerde kanoroute, de Loetroute. Wandelaars kunnen gebruik maken van het in ere te herstellen wandelpad langs de IJssel en de Oude Brugweg en van in de stadstuin aan te leggen paden. Daarnaast kan het voetveer weer in de vaart gebracht worden, wat een korte route biedt tussen de stad en de recreatieve routes van de Krimpenerwaard.

De sluis, de haven en het ter plaatse te bouwen gemaal vormen een “sterke” combinatie. Het is nu een onaantrekkelijke plek, wat ook bleek uit de beleving van de omwonenden bij de start van het project. Maar wanneer de sluis is hersteld in zijn oude glorie en het verkeer op de dijk drastisch is afgenomen door de aanleg van de randweg, heeft deze plek de potentie om een kristallisatiepunt van activiteiten te worden. Vanaf de dijk zou een loopbrug gemaakt kunnen naar het dak van het gemaal. Daar is ruimte voor een *vista*, een uitzichtpunt vanwaar je prachtig kunt uitkijken over de polder, de haven en de sluis. Dit kan eventueel worden gecombineerd met een kiosk met versnaperingen en informatie over de geschiedenis van de waterhuishouding in de Krimpenerwaard. Buitendijks ligt hier de “kleine zelling”, nu in gebruik als opslagterrein van het hoogheemraadschap. Als ook deze zelling in de planontwikkeling betrokken wordt, kan het geheel een nieuwe en aantrekkelijke kern van de buurtschap gaan vormen. Welke functie mogelijk is (woningbouw of vestiging van traditionele ambachten), is gezien de milieuregels nog niet duidelijk. Hiervoor wordt voorgesteld een ontwerpcompetitie uit te schrijven, met als principe dat de winnaar ook daadwerkelijk mag bouwen. Voorwaarde voor ontwikkeling van de zelling is dat de nieuwe functie bijdraagt aan versterking van de dorpsstructuur. Deels moet de zelling publiek toegankelijk zijn om de buitendijkse steigers voor grotere boten te ontsluiten en voorbijgangers een rustige plek te bieden met mooi uitzicht op de herstelde sluis en de historische binnenstad van Gouda.

Het Masterplan biedt verder concrete aanknopingspunten voor een goede inpassing van de randweg. Dat betreft onder andere een goede en veilige bereikbaarheid van de Gouderakse Tiendweg voor langzaam verkeer, een onderdoorgang voor wandelaars en fietsers, voldoende vaarhoogte voor de pleziervaart richting Stolwijk en beperking van visuele hinder en geluidhinder door de aanleg van een verhoogd talud langs de weg. Verder noemen we nog de aanleg van een “zorglandgoed” dat zorg en groen combineert, met dien verstande dat de zorg (bijvoorbeeld dagopvang van gehandicapten) centraal staat. Voor de exploitatie van het landgoed biedt een alliantie tussen de zorgsector, de gemeente en een woningcorporatie perspectief. Het zorglandgoed kan een (beperkte) bijdrage leveren aan het beheer van de stadstuin. Ten slotte is voorzien in een uitbreiding van het volkstuincomplex in oostelijke richting, deels door het vervallen van een aantal bestaande tuinen als gevolg van de randweg en deels als compensatie van tuinen die verdwenen zijn door de herontwikkeling van de Spoorzone. Voorgesteld wordt de ingang van het complex te verplaatsen naar de noordzijde, in aansluiting op de randweg, waardoor de Gouderakse Tiendweg wordt ontlast.

Kosten en uitvoering

De kosten van uitvoering van het Masterplan zijn geraamd op ruim 3,4 miljoen euro. Vanzelfsprekend gaat het in deze fase van planontwikkeling nog om een tamelijk ruwe schatting. Dit geldt met name voor de schatting van de herstelkosten van de sluis. Het uitgevoerde bouwkundig onderzoek heeft zich beperkt tot de zichtbare gedeelten van de sluis. Nader onderzoek is nodig om een beter beeld te krijgen. De nu geraamde herstelkosten beslaan 62% van de totale kosten van het plan. De kosten van de stadstuin (grondverwerving en inrichting) beslaan 21% en die van de passantenhaven 14%. Het overige deel van de kosten heeft betrekking op planuitwerking, zoals ontwerp, procesmanagement, communicatie, etc. Er zijn ook kosten die wel in het plangebied worden gemaakt, maar voor het Masterplan niet afzonderlijk zijn geraamd. Zo worden de kosten van inpassing van de zuidwestelijke randweg toegerekend aan de weg, omdat zonder aanleg van de weg de kosten niet gemaakt zouden hoeven te worden. En het gemaal is onderdeel van de maatregelen die in het kader van de landinrichting Krimpenerwaard worden genomen en staat als zodanig los van het Masterplan. Verder is nog gekeken naar mogelijke opbrengsten. Gebleken is dat die nauwelijks te genereren zijn. Alleen

de ontwikkeling van een woon- of bedrijfsfunctie op de kleine zelling zou een opbrengst kunnen opleveren in termen van grondwaardestijging.

Over de verdeling van de kosten zullen de betrokken partijen nadere afspraken moeten maken. Daarvoor zullen de onderdelen van het plan verder moeten worden uitgewerkt en zal moeten worden nagegaan welke subsidiemogelijkheden er zijn. Daarbij is het goed om te bedenken dat het Masterplan geen blauwdruk is die zegt: "zo moet het gebeuren". Het is geen keurslijf, maar wijst de richting die gegaan kan worden. Aan de betrokken partijen is voorgesteld met elkaar een intentieverklaring aan te gaan, die tot doel heeft de uitvoerbaarheid van het plan, inhoudelijk en financieel, gedurende maximaal één jaar nader te onderzoeken. Vooropgesteld dat de uitkomst van het onderzoek positief is, moet dit leiden tot een concreet plan van aanpak en een samenwerkingsovereenkomst voor de uitvoering van het plan of onderdelen daarvan. Dat betekent dan nog niet dat direct daarna de schop de grond in kan. Daarvoor is meer nodig, zoals bestekken schrijven en aanbesteden, gronden verwerven, vergunningen regelen, het bestemmingsplan wijzigen, etc. Maar bij een voortvarende aanpak zou het plan in de jaren 2008-2010 kunnen worden uitgevoerd.

Tot slot

De inspanningen om de Stolwijkersluis te behouden en te restaureren kennen een lange geschiedenis, waarin men er maar niet in slaagde om overeenstemming te bereiken over de toekomst van de sluis. Blijkbaar waren puur historische motieven om de sluis te herstellen niet voldoende om het vereiste bestuurlijke en financiële draagvlak te verkrijgen. Daarom is in het project Integrale Gebiedsuitwerking Stolwijkersluis gekozen voor een andere benadering: verleg de aandacht van het object zelf naar de betekenis van de sluis voor het omringende landschap en de mensen die daar verblijven. De sluis is in het Masterplan gepositioneerd als het culturele ankerpunt in de integrale ontwikkeling van de zuidelijke stadsrand. Een combinatie van historische motieven voor herstel met een sociale en economische functie voor de stad Gouda en de buurtschap Stolwijkersluis heeft uiteindelijk de doorslag gegeven voor brede maatschappelijke en bestuurlijke steun voor het Masterplan. Ook is gebleken dat de betekenis die de betrokkenen in het proces aan cultuurhistorische waarden geven een belangrijke rol speelt in de uiteindelijke uitkomst van het proces. Voor de betrokkenen betekende dit in ieder geval concreet dat de sluis weer doorvaarbaar gemaakt moet worden. Zoals een van hen het uitdrukte: "Een sluis die niet werkt, is geen sluis." Ruimte voor uitwisseling van uiteenlopende zienswijzen en ideeën was een belangrijke voorwaarde om tot een daadwerkelijk integraal en breed gedragen plan te komen. De nauwe samenwerking met landschapsarchitecten, die er telkens weer in slaagden om suggesties, ideeën en wensen te verbeelden en te verwerken in een aansprekend ontwerp, is daarbij heel vruchtbaar geweest.

Het Masterplan is het resultaat van een intensief proces met een groot aantal deelnemers. Het is een plan dat meerwaarde heeft voor de stad en haar bewoners, aldus wethouder Roland van Schelven in zijn voorwoord bij het plan. Hij wijst in dit verband op de plannen van de gemeente om de stad terug te brengen naar de rivier en aantrekkelijker te maken voor vaarrecreanten. Bovendien, zo vervolgt hij, "winnen de bewoners van Gouda er een stadstuin mee in de directe omgeving van de stad. En dat is hard nodig!" Het planontwerp brengt een hernieuwde relatie tussen stad en polder tot stand, met Stolwijkersluis als plaats van ontmoeting. Van Schelven, die zich vanaf het begin samen met dijkgraaf Jaap Slingerland van het toenmalige hoogheemraadschap Krimpenerwaard vierkant heeft opgesteld achter het project en voorzitter was van de projectbegeleidingscommissie, besluit zijn voorwoord met de oproep: "Laten we met z'n allen zorgen dat het Masterplan een vervolg krijgt, zodat de geschiedenis daadwerkelijk de kans krijgt om nieuwe ontwikkelingen tot volle bloei te brengen."